Boekbespreking: Juridische Beroepsethiek 2.0, professionaliteit door menselijkheid[1]

mr Govert van Ginkel

Juridische regels zijn niet altijd toereikend voor de vragen waar wij als juristen voor komen te staan. De wet geeft niet overal antwoord op en loopt vaak achter de maatschappelijke ontwikkelingen aan. Soms komen we ook voor gewetensvragen te staan. Het is dan nodig bij onszelf stil te staan en ons af te vragen wie we zijn als mens en als jurist. Waarom oefen ik dit vak uit? Welke menselijke kwaliteiten zijn hiervoor belangrijk en hoe kan ik deze verder ontwikkelen? Eric Lancksweerdt beschrijft in zijn boek hoe een brug te bouwen tussen ons innerlijk ethisch kompas, dat ons richting geeft, en de rechtspraktijk. Daarbij staat het aanspreken en ontwikkelen van onze menselijke kwaliteiten voorop.

Een verfrissende kijk

De Belgische prof. dr. Eric Lancksweerdt, hoofddocent aan de Universiteit Hasselt en de Universiteit van Gent, biedt ons in zijn boek een verfrissende kijk op ons functioneren in het juridisch vakgebied. Hij doet dit niet vanuit wie wij op basis van normen en waarden moeten zijn, maar begint bij de vraag: 'Wie ben ik en wie wil ik zijn?' Zoals hij het zelf omschrijft: 'Vanuit menselijke kwaliteiten komen tot een uitmuntende juridische dienstverlening.'[2]

Hoe vaak worden we niet in de maalstroom van het leven meegezogen zonder dat we de tijd nemen om ons die vraag te stellen? Hoe makkelijk is het niet om ons aan een bestaand (rechts)systeem aan te passen? Bij onszelf weer eens stilstaan en ons afvragen waarom we doen wat we doen kan dan zowel confronterend als een verademing zijn. Confronterend als we onszelf de vraag stellen of we onszelf nog wel kunnen zijn in de uitoefening van ons vak. Een verademing als we tot de ontdekking komen dat die mogelijkheid er zeker is als we ons richten op het ontwikkelen van onze menselijke kwaliteiten.

De centrale vraag

Ook de jurist is een mens die een dienst verleent. Hoe je als mens bent drukt zijn stempel op hoe je dit doet. Hoe komen we dan tot een ethisch verantwoord handelen in ons beroepsleven? In dit boek gaat het daarbij niet zozeer om ons handelen te toetsen aan bepaalde normen (de plichtethiek), noch om ons handelen te toetsen aan de gevolgen (de gevolgenethiek). Het gaat Lancksweerdt vooral om de deugdethiek; het ontwikkelen van de menselijke kwaliteiten waardoor we in ons vak kunnen excelleren. Hoe kunnen juridische professionals bij de uitoefening van hun beroep vanuit menselijkheid – vanuit hun menselijke kwaliteiten – goed

---

[1] prof.dr. Eric Lancksweerdt, Juridische Beroepsethiek 2.0, professionaliteit door menselijkheid, Oud-Turnhout / 's-Hertogenbosch, Gompel&Svacina 2020, ISBN 978-94-6371-220-0

[2] https://www.jubel.be/menselijke-kwaliteiten-als-grondslag-voor-een-uitmuntende-juridische-dienstverlening/

doen? Dit is de centrale vraag die Lancksweerdt stelt. Het boek is niet bedoeld als uitputtend wetenschappelijk werk inzake de ethiek. Het beoogt wel een visie te bieden op de mogelijkheden om het menselijke een volwaardige plaats te geven naast het juridische. Wat betekent het als je vanuit het bewustzijn van kwaliteiten als integriteit, praktische wijsheid, moed, matigheid, rechtvaardigheid, empathie, zorgzaamheid, luisteren, werkt? Wat betekent dat voor de relatie die je hebt met de mensen aan wie je jouw dienst verleent? Daartoe zoomt Lancksweerdt in 'op de vraag of de jurist het ethisch handelen mag en kan bevorderen van diegenen die op hem een beroep doen.'

Moraal en ethiek

Wellicht goed om even stil te staan bij wat we bedoelen als we het over moraal en ethiek hebben. Onder moraal verstaan we onze opvattingen over goed en kwaad. Met ethiek bedoelen we eigenlijk het nadenken over de moraal. Onze moraal is niet universeel. Het past bij onze cultuur en ontwikkelt zich over de tijd heen. De moraal reguleert ons gedrag om zo wederzijds welzijn en belangen te beschermen. Er is een maatschappelijk nut om dezelfde normen te hebben en deze te handhaven. Het schept rust, zekerheid en vertrouwen. Op zijn beurt schept dat welzijn en welvaart.

Zo valt ook een algemene beroepsmoraal voor juristen te duiden als een richtlijn voor het goed functioneren en correct handelen. Te denken valt aan rechtvaardigheid, rechtszekerheid en dienstbaarheid. Afhankelijk van de specifieke functie die men vervult geldt dan nog weer een meer bijzondere moraal. Zo is dit voor rechters weer anders dan voor advocaten bijvoorbeeld.

Onze beroepsmoraal staat natuurlijk niet helemaal los van onze persoonlijke moraal en is daar wellicht uit geboren. Maar waar komt onze persoonlijke moraal dan vandaan? Nemen we het in algemene zin over van de cultuur waarin we geboren worden of wordt het ons door opvoeding en scholing opgelegd? Hoezeer voelen we ons er dan mee verbonden? Vragen we ons dit pas af als we geconfronteerd worden met ethische dillema's in ons leven? Welke keuzen maken we dan als onze persoonlijke normen en waarden niet echt helder zijn? Hoe verhoudt dit zich dan tot onze beroepsmoraal? Hoe gaan we met situaties om waarin onze persoonlijke moraal verschilt van de beroepsmoraal die we worden geacht te volgen? Het zijn vragen die opkomen als we over wat goed en slecht is nadenken. Er zou een soort van schizofrenie ontstaan als we in ons vak doodgewoon een ander pet opzetten zonder dat we een innerlijke spanning ervaren. Als we onze menselijke kwaliteiten ontwikkelen dan doen we dat als mens en als jurist.

Deugdethiek.

Het woord voelt nog wat onwennig in mijn mond als ik het uitspreek. Toch maakt Lancksweerdt al snel duidelijk waarom het belangrijk is dat we over onszelf, onze ontwikkeling en die van ons beroep gaan nadenken. Technologische ontwikkelingen gaan steeds sneller en de maatschappij gaat daarin mee. De relatie tussen de rechtzoekende en de jurist verandert. Rechtzoekenden zijn door het internet steeds beter geïnformeerd en stellen zich meer als gesprekspartner op. Zij verwachten ook grotere betrokkenheid van de jurist en meer inlevingsvermogen. De lat komt hoger te liggen en de jurist kan in zijn dienstverlening niet achterblijven.

Mijn morele kompas? Is daar niet een App voor??

Hoe hou je als jurist deze ontwikkelingen dan bij? Daar is geen App voor! Het menselijke aspect is moeilijk in beroepscodes en regelgeving te vangen. We zullen zelf ons morele kompas verder moeten ontwikkelen willen we een innerlijk antwoord op ethische dilemma's vinden. We komen er niet door op de oude manier te blijven denken. Het denken in goed en slecht en in problemen is beperkend en leidt tot vermijdend, ontwijkend en repressief gedrag. Het beperkt de mogelijkheden tot groei. Indien we ons aansluiten bij de ontwikkelingen van de positieve psychologie in de laatste decennia, biedt dit meer vruchtbare perspectieven. Het benadrukken van onze positieve eigenschappen levert meer op dan het onderdrukken van problematische gedrag. Dat vraagt dan wel dat we ons als mens ontwikkelen zodat we ook het goede kunnen doen. De aandacht verschuift van wat goed of slecht is naar wie we willen zijn.

Een andere kijk op de werkelijkheid

Als we onszelf ontwikkelen biedt dit een verbreding van de kijk op de werkelijkheid. Het is geen strakker keurslijf van normen en waarden dat we ontwikkelen en dus ook niet beperkend. Jezelf ontwikkelen betekent om te beginnen dat je jezelf ontwikkelt vanuit wie jij bent. Het zijn jouw innerlijke waarden van bijvoorbeeld rechtvaardigheid, integriteit, authenticiteit, verantwoordelijkheid en inlevingsvermogen die je ontwikkelt. Het is daarmee ook werken aan het ontwikkelen van jouw emotionele intelligentie. We zijn mensen die met en voor andere mensen werken en gevoelens spelen daarbij altijd een rol. Het is dan wel van belang dat we gevoelens leren duiden. Wie zijn wij en wat brengt ons in beweging? Onze gevoelens vertellen ons daarover.

Onze definitie van conflict verandert als we hier anders tegenaan kijken. Zien we het conflict als een probleem en slecht dan heeft dit direct invloed op hoe mensen naar elkaar kijken. Het is vaak maar een kleine stap om vervolgens de ander als het probleem en dus als slecht te zien. Vanuit de ontwikkelingsethiek kan de jurist, mediator, advocaat of rechter hier een helpende hand bieden. De jurist die denkt vanuit de ontwikkelingsethiek zal andere aspecten van de zaak benadrukken en meer mogelijkheden voor partijen zien om tot een oplossingen te komen. Daarbij kan hij fungeren als een gids die meehelpt de ontbrekende positieve stukken van de puzzel te zoeken.

Het dilemma

Mag je als jurist verder kijken dan je neus lang is? Volstaat het als mens en als jurist wel als je je alleen maar aan de regels houdt? Lancksweerdt ziet het recht als een correctiemechanisme. Indien onrechtvaardigheid niet gecorrigeerd wordt worden rechtssysteem en rechtspraktijk ongeloofwaardig en kan dit tot sociale onrust leiden. Zo zullen daders kansen zien en slachtoffers in toenemende mate frustratie ervaren en uiten. Daarom dient een passend evenwicht tussen rechtlijnige toepassing van de regels en billijkheid, mildheid en mededogen te worden gevonden. Zo kan het rechtlijnig corrigeren op basis van de regels veranderen in het bijsturen van de rechtzoekenden. De jurist maakt hiervoor dan gebruik van zijn eigen ethisch kompas en beoogt daarmee het 'goede' te doen. De jurist zal hiervoor steeds een afweging moeten maken tussen zijn eigen morele grenzen en financiële belangen, rekening houdend met zijn kantoorgenoten en de belangen van de rechtzoekenden. Het maken van de afweging zal niet altijd makkelijk zijn maar het is wel waar zich de rek bevindt om meer vanuit menselijke kwaliteiten je vak te bedrijven.

Rechtvaardigheid

Natuurlijk zien partijen een situatie vanuit hun eigen perspectief en vragen hun advocaat dit standpunt te verdedigen. De advocaat wordt geacht partijdig te zijn. Maar hoever mag dat gaan? Is een advocaat ook niet medeverantwoordelijk voor een goede rechtsbedeling? Veel juristen bevinden zich in een vergelijkbaar spanningsveld waarin mogelijk gevraagd wordt te handelen en te spreken op een wijze die niet overeenstemt met persoonlijk en/of professionele waarden maar wel in het belang is van een opdrachtgever. Juist als er geen objectief correct antwoord kan worden gevonden biedt de deugdethiek uitkomst. Alleen als de jurist zijn menselijke kwaliteiten ontwikkelt wordt het mogelijk om in die gevallen zowel trouw aan eigen waarden te blijven en tevens de belangen van anderen te behartigen. Het vraagt dat de jurist authentiek en integer durft te zijn en zijn creativiteit gebruikt om het midden te zoeken.

Een concrete invulling

Lanckswеerdt stelt dat juristen als praktische toepassing van de deugdethiek *voor zichzelf,* in hun relatie met de rechtzoekende, een *moreel kader* kunnen aanleggen dat zij als richtsnoer hanteren en desnoods voorhouden aan de rechtzoekende. Zo'n kader helpt om juist te handelen en te spreken. De elementen van dit kader zijn: (1) de stem van het geweten volgen; (2) morele basisprincipes in acht nemen; (3) vanuit zuivere intenties handelen; (4) loyaal zijn; (5) alleen rechtvaardige zaken aannemen; (6) betrouwbaar zijn en (7) vanuit waarheidsliefde handelen.

Het is hierbij niet de bedoeling dat de jurist zijn moraal aan de rechtzoekende oplegt. De jurist kan zijn moreel kader echter wel gebruiken om naast de juridische aspecten met de rechtzoekende tevens over de ethische aspecten in gesprek te gaan. Een minder vergaande keus zou kunnen zijn het eigen morele kader te gebruiken als de grens waar hij als jurist niet overheen wil of zal gaan.

Rechtschapenheid is een algemeen basisbeginsel dat een begin kan zijn om aan een moreel kader vorm te geven. Zo noemt Lanckswеerdt: (1) de ander geen onnodig schade berokkenen; (2) niet handelen op een manier die, wanneer iedereen dit zou doen, tot onaanvaardbare gevolgen zou leiden; (3) de ander (niet) behandelen zoals men zelf (niet) zou willen worden behandeld.

Het hanteren van zo'n moreel kader komt de geloofwaardigheid, de legitimiteit en het aanzien van de betrokken professional en van de beroepsgroep in het algemeen ten goede. Het boek is rijk aan voorbeelden die de mogelijkheden voor praktijk illustreren.

Conclusie

Als jurist krijgen we veelal te maken met situaties van verstoorde of verbroken relaties. De deugdethiek helpt de jurist om daar op een andere manier naar te kijken en om zo ook tot meer duurzame oplossingen te komen. Het stelt hem beter in staat om bijvoorbeeld als bemiddelaar tussen rechtzoekenden op te treden en hen vanuit menselijke kwaliteiten te helpen tot een ander inzicht in de situatie te komen. Niet alleen de rechtvaardigheid is daarmee gediend maar ook het welzijn van partijen. Niet een boek dat je in een avond uitleest maar wel een boek dat je aan het denken zet en kan bijdragen tot de eigen groei, het verder ontwikkelen van ons innerlijke ethisch kompas en een meer menselijk en ethisch verantwoord handelen in de rechtspraktijk.

Over de auteur: mr. Govert van Ginkel is trainer in Verbindend Communiceren en Geweldloze Communicatie, coach, mediator en intervisor. www.govertvanginkel.nl , www.bridgingspaces.nl